

DEJAN DURIC´ - ANA VUKELIĆ

**TOPOS IZNIMNOG POJEDINCA U POEZIJI
SILVIJA STRAHIMIRA KRANJČEVIĆA**

Dejan Durić
Filozofski fakultet u Rijeci
Slavka Krautzeka bb
HR 51000 Rijeka
dduric@ffri.hr

Ana Vukelić
Ive Senjanina 41
HR 53270 Senj
avanavukelic@gmail.com

UDK: 821.163.42.091
S. S. KRANJČEVIĆ
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2011-11-29

U dosadašnjih analizama Kranjčevićeve poezije, izuzev studije Antuna Česka, mahom su se naglašavala politička, društvena te osobna previranja samoga pjesnika, koja su potom korištena kao polazište za razmatranje njegova poetskoga opusa. Ovaj rad, pak, nastoji osvijetliti jedan segment Kranjčevićeve poetskoga stvaranja koji je ostao nedovoljno istražen u hrvatskoj književnoj povijesti i kritici. Tako je uz neprestano isticanje Kranjčevića kao domoljuba ili vjernika, zanemaren složen i poticajan koncept iznimnog pojedinca, koji je svoje određenje dobio u Nietzscheovom pojmu Nadčovjeka.

Kranjčević je također rijetko bio povezivan s ostalim hrvatskim ili europskim piscima. U ovom radu njegovo stvaralaštvo uspoređuje se sa stvaralaštvom Williama Blakea, premda je ono vremenski prethodilo. Posebna pozornost posvetit će se motivskim ciklusima dvojice pjesnika jer na temelju sličnih motiva obojica grade vlastite kompleksne mitopoetike.

Ključne riječi: nadčovjek, pjesnik-radnik, pjesnik-prorok, motivi, mitopoetika

1. Cilj

Književnopovijesna i književnokritička literatura o Kranjčeviću pjesništvu obiluje referiranjem na činjenice iz njegova privatnog života. Rijetko je koji kritičar ostao imun na povezivanje biografije i sveukupnog rada, ne propuštajući pri analizi napomenuti buntovno mladenaštvo, putovanja, selidbe,

sukobe, bjegove.¹ Jelčićev članak pritom je emblematski – Kranjčevićev pesimizam objašnjava u relaciji s pjesnikovim boravkom u Senju, Rimu i Zagrebu, vjerske nedoumice i sumnje tumači kroz politički angažman, a Kranjčevićevu posebnost unutar hrvatske poezije kroz činjenicu da se pjesnik rodio Hrvatom.²

S druge pak strane, analize i kritički radovi³ ističu u prvi plan Kranjčevićovo domoljublje i rodoljublje te ga nerijetko i dosljedno sagledavaju kroz kristološku shemu.⁴ Svetić će istaknuti kako je u vrijeme Khuena-Hedervaryja i Kallaya upravo rodoljubna poezija bila oružje i duhovna hrana, pri čemu pjesme *Radniku* i *Mojsije* interpretira samo u svjetlu nacionalne i socijalne borbe za slobodu.⁵ Šimundža naglašava kako je Kranjčević prvi u nas zašao u religioznu problematiku i ostao njezinim glavnim predstavnikom, premda su vidljivi trenutci nemira i sumnje (na koncu, u Kranjčevića je vjera uvijek jača od skepse). Njegova religiozna poezija posebna je u svojem ispreplitanju kušnji, upitnika, povjerenja, sumnja i dilema.⁶

Jurica će primijetiti kako Kranjčević stvara domoljubnu poeziju na tragu Šenoe i Harambašića, kojima je sličan po zanosu i patriotskom slobodarstvu.⁷ Također navodi kako je on iskreno religiozan pjesnik, i to po osjećajima samilosti i rigorozne etičnosti, a ideologem rada tumači u vezi s kršćanskim konceptom patnje.⁸ Miščin odlazi najdalje i nudi pomnu analizu religijskih tema u Kranjčevićevoj poeziji; na primjeru zbirke *Bugarkinje* govori o dvjema kategorijama religijskih tema – Bog kao smisao borbe te vjera u providnost.⁹ Religijsku problematiku ukratko sažima na sukob dviju metafizika – metafizike idealnoga (Božanskog reda) i metafizike realnoga.¹⁰ Zanimljivo primjećuje kako bi bilo jednostrano proglasiti Kranjčevića kršćaninom i pritom ne naglašavati nijanse¹¹, što uostalom napominju i svi prethodni kritičari.¹² Dakako

¹ A. ČESKO, 2000, 453-461; M. DORKIN, 1998, 27-52; D. JELČIĆ, 1980, 393-398.

² D. JELČIĆ, 1980, 395, 396, 398.

³ I. SVETIĆ, 1965, 129-133; D. ŠIMUNDŽA, 1994, 1062-1090; D. MIŠČIN, 2001, 151-158; N. JURICA, 1991, 9-18.

⁴ Antun Česko u radu *U sjeni velikog Kranjčevića* donekle se odmiče od ustaljenog prikazivanja Kranjčevića, baveći se Kranjčevićem kao nedokučivim i kontroverznim fenomenom.

⁵ Usp. I. SVETIĆ, 1965, 130.

⁶ Usp. D. ŠIMUNDŽA, 1994, 1063.

⁷ Usp. N. JURICA, 1991, 12.

⁸ Usp. N. JURICA, 1991, 15.

⁹ Usp. D. MIŠČIN, 2001, 152.

¹⁰ Usp. D. MIŠČIN, 2001, 155.

¹¹ Miščin pojašnjava taj fenomen uspoređujući Kranjčevića s Ivanom Karamazovim: *Ja vjerujem u Boga, ali svijeta njegova ne poznajem.*; usp. D. MIŠČIN, 2001, 157.

da je dio njegove pjesničke osobe proizašao iz političkih, društvenih i osobnih previranja, no taj aspekt ne bi trebao biti presudan za doslikavanje njegove poezije.

Zanimljivo je isto tako da je Kranjčević u kritici uvijek etiketiran gotovo titanskim imenima, počevši od Matoševa "velikog imena", zatim "velike zbirke" u izdanju Matice hrvatske pa do Frangešova imena "prvi hrvatski pjesnik disharmonije".¹³ Češko nudi i objašnjenje: *Uzrok je tomu bio u ono vrijeme, prije svega, odnos tadanje hrvatske književne kritike povezan sa stanjem u Hrvatskoj i s tradicionalnim shvaćanjem pjesničkog poslanja (a što nije nakon toga (...) nanovo vrjednovano).*¹⁴

Ovaj rad pokušat će, pak, prikazati "velikog" pojedinca u Kranjčevićevim pjesmama nastojeći ne dovoditi u vezu taj aspekt stvaralaštva s društvenim, povijesnim ili političkim čimbenicima.

Analiziranjem pjesama vezanih za temu primjetna je njihova pripadnost modelima koje se mogu predočiti na sljedeći način:¹⁵

STVARANJE	SMRT (REVOLUCIJA)	USKRSNUĆE
"Radniku"	"Mojsije"	"Resurrectio"
	"Zadnji Adam"	
	"Zapad sunca"	

izniman pojedinac

Modeli su povezani motivom i temom čovjeka pojedinca te je iz sheme vidljiv i spektar različitih identiteta; Kranjčevićev pojedinac je ostvaren u nizu radnik – genij – prorok – vođa – sugovornik – (su)stvaralac, a čitav niz opet je povezan oznakom stvaralac.

Koncepte stvaranja, smrti (revolucije) i uskrsnuća u Kranjčevićevoj poeziji moguće je izolirati upravo preko teme iznimmog pojedinca koji se zatim u pjesmama definira i ostvaruje na prije spomenute načine. Čitav niz uloga koje taj pojedinac ostvaruje upućuje na vrlo složenu mrežu motiva unutar stvaralaštva samog autora.¹⁶

¹² Usp. D. MIŠČIN, 2001, 157.

¹³ Usp. A. ČESKO, 2009, 23.

¹⁴ A. ČESKO, 2009, 24.

¹⁵ Model skicirala A.V.

¹⁶ Model je skiciran kao prijedlog za jasnije predočavanje motivskog kompleksa Silvija Strahimira Kranjčevića.

Nadalje, izniman je pojedinac kroz pjesme uprisutnjen preko dijaloške forme, nijemog upita ili suprotstavljanjem s masom od koje je odvojen i kojoj se ne može više pridružiti. Stoga je redovito on osamljen od Svijeta, a okrenut prema Jastvu, no ne sebično i samoinstiktivno.

Kranjčević je rijetko povezan s ostalim hrvatskim ili europskim piscima. Zanimljivu usporedbu zbirke *Psovka* Janka Polića Kamova i *Trzaji* Silvija Strahimira Kranjčevića ponudio je Darko Gašparović u knjizi *Kamov, apsurd, anarhija, groteska*. On postavlja pitanje može li se Kamova nazvati Kranjčevićevim epigonom ili autohtonom pjesničkom ličnošću. Analizom i usporedbom pjesmama nailazi na sličnosti (bliskosti u ritmu i metru, krik kao primarno čuvstvo poezije te motivi domovine, sunca i Boga), no upozorava na razlike u poetikama: Kranjčević uvijek ostaje pjesnikom Nade, dok Kamov iskazuje apsolutnu rezignaciju. Tako Gašparović opravdano kao odgovor uzima obje mogućnosti.¹⁷

U ovom radu Kranjčevićevo stvaralaštvo pokušat će se usporediti sa stvaralaštvom Williama Blakea, premda je ono vremenski prethodilo. Posebna pozornost posvetit će se motivskim ciklusima dvojice pjesnika jer na temelju sličnih motiva obojica grade vlastite kompleksne mitopoetike.

Ovaj rad će stoga biti usmjeren na sintagmu Ja-svijet i Ja-Ja (objasniti će se oksimoronska pjesnička osoba – pojedinac izdvojen od mase, no neupitno vezan za nju zbog svoje zadaće i poslanja), a cilj je pokušati prikazati kompleksnost pojedinca u Kranjčevićevoj poeziji, pritom pokazujući sve njegove identitete i preobrazbe između *ontologema buntovnika* i *ontologema patnika*.¹⁸

2. Nietzscheov koncept Nadčovjeka u poeziji Silvija Strahimira Kranjčevića

Koncept Nadčovjeka Friedrich Nietzsche izložio je u djelu *Tako je govorio Zaratustra*. Nietzscheov Nadčovjek je ideal novoga čovjeka; to je čovjek koji se suprotstavlja konformizmu i težnji za golom egzistencijom preko svoje volje za moći. On je čovjek koji svojom snagom postaje odgovoran za čovječanstvo: *Nietzsche želi čovjeka vratiti čovjeku samom, dati mu smjelosti da sam odredi put i da ne dopusti da nešto drugo, nešto što je izvan čovjeka vrijedi samome njemu kao dostignuti cilj. Za taj zadatak sposobni su samo izuzetni ljudi, koji će čovječanstvo povesti novim putovima, ljudi velike ljubavi, prezrenja i opijenosti, nosioci stvaralačkog duha koje sila vlastite*

¹⁷ Usp. D. GAŠPAROVIĆ, 1988, 90-108.

¹⁸ A. ČESKO, 2009, 2.

*neodoljive samosvijesti goni u osamu, u pronicanje zbilje života (...)*¹⁹, a svojim djelovanjem vodi svijet naprijed (za razliku od kolektiva koji se pokorava najnižim zakonima postojanja i tako propada). Nadčovjek je onaj koji se ne zadovoljava postojećim, utvrđenim i kanoniziranim, već preispituje stare temelje stvarajući nove mogućnosti i protiveći se svakom apsolutu i beživotnoj apstraktnoj shemi čovjekova ideala.²⁰ On je obdaren voljom za moći koja je kriterij etičnosti i njen vrhovni pojam – pobjeđuje jači, sposobniji i smjeliji pri čemu je volja za moći izjednačena s voljom za životom.²¹ Nadčovjek je, prema tome, budućnost Zemlje jer je njegovo djelovanje progresivno.

U kontekstu budućnosti i djelovanja, Nietzsche je uveo pojam vječnog povratka. Pod tim se podrazumijeva stalno kretanje stvari u svijetu, neprestano međudjelovanje stvaranja i destrukcije koje ima smisla upravo u kontekstu stvaranja i sustvaranja.²² Grlić objašnjava kako je to spoznaja o neizbježnom ponavljanju i vraćanju toka svijeta po kojoj mora uvijek iznova početi kombiniranje elemenata čiji je zbroj konačan.²³ Žigo objašnjava: *Svijet je, objašnjava nam ta ideja (ideja vječnog povratka, op. a.), u stalnu kretanju i ponovnom otpočinjanju, nema ni početka ni svršetka i kao takav, svijet pokazuje zaigranost, kreativnost, a ne neko linearno usmjerenje. Sve je to kozmička igra, koja je u skladu s Nietzscheovom duhovnom opijenošću življenjem, stvaranjem. Na primjer, prava je umjetnost vječno vraćanje istog – ono istinski umjetničko u nekom velikom djelu nije vremenito, ono nam se uvijek nanovo može razotkriti, ono je u smislu vječno, ahistorijsko.*²⁴

Analiza se započinje pjesmom *Radniku* jer ona tematski i misaono otvara čitavu kompleksnost teme ovoga rada. Smatramo je logičnim početkom analize jer se u njoj nazire koncept pjesnika kao radnika, a eksplicitno se i ocrta Nadčovjek.

U uvodnoj strofi Kranjčević već naznačuje skrivenu misao:

Amo ruku, junače, pruži žuljnu,
Amo ruku, nabore da ti mučne
Pjesnikova drhtava usna, *družo*²⁵,
Štujući ljubne!²⁶

¹⁹ D. GRLIĆ, 2001, 320.

²⁰ D. GRLIĆ, 2001, 313.

²¹ D. GRLIĆ, 2001, 320.

²² L. ŽIGO, 2004, 7.

²³ D. GRLIĆ, 2001, 319.

²⁴ L. ŽIGO, 2004, 7.

²⁵ Sva daljnja kurzivom otisnuta isticanja iz Kranjčevićeve poezije istaknuli autori.

²⁶ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 156.

Lirski subjekt iskazuje očitu bliskost s objektom svojeg obraćanja, izražavajući poštovanje i divljenje. U sljedećim stihovima pjesme otkrit će se da ta bliskost nije slučajna:

*Vječne patnje, s kojima rod je ljudski
Boj vojevo, veslajuć teško cilju.
Ko u pravijek povijest sklesa spomen
Tebi u čelo.
Iz sredine ljudskoga roda jadna*

*Ti se dižeš, granitno kao deblo
Put nebesa (...)²⁷*

Radnik je za Kranjčevića neposredan svjedok patnji, ne kao slučajni prolaznik već kao čovjek koji istinski suosjeća; on je onaj čovjek koji se uzdiže iznad ostalih, prema Nebu, kao jači. Radnik sve podnosi iz čiste ljubavi i predanosti ljudima, odricanjem i žrtvom sposoban je izdržati napor (analognost lika radnika s likom Isusa konkretizirat će se u pjesmi *Resurrectio*). On je nastavljač Božje zamisli i stvaralaštva:

*I Bog će se sa neba nasmiješit,
Zajamačno prvi put otkad gleda,
Gdje za djelo, što ga je u šest dana
Stvorio lako,*

*Ti si mučne trebao duge vijeke,
Rasklimane točkove da mu središ,
Ne - lebdeći lagano povrh voda -
- Ljubeći zemlju!²⁸*

Kranjčević ovim stihovima oblikuje lik sustvaraoca: čovjek je u aktivnom odnosu prema Sili, dano mu je činiti što i njoj. Tako Nietzsche objašnjava: *Suputnike traži stvaralac, a ne mrtvace, a ne stada i vjernike. Sustvaraoca traži stvaralac, onog koji ispisuje nove vrijednosti na nove ploče. Suputnike traži stvaralac i sužeteoce, jer je u njega sve zrelo za žetvu. Ali nedostaje mu tisuću srpova. Suputnike traži stvaralac, i one koji znaju zaoštriti srpove svoje. Ljudi će ih zvati uništavateljima i prezirateljima dobrog i zlog. Ali to su žeteoci i slavljenci.*²⁹ Radnik je predodređen za ne samo za dovršenje već i za poboljšanje Plana; on je veza Neba i Zemlje, odabranik kojemu je

²⁷ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 156.

²⁸ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 158-159.

²⁹ F. NIETZSCHE, 1991, 18-19.

moguće djelovanje po Sili. Ideologem rada postavljen je na najvišu razinu vrijednosti jer je on pokretač boljitka i jamstvo budućnosti.

Ocrtavajući radnika kao stvaratelja, Kranjčević dopunjuje koncept Nadčovjeka: *Učim vas nadčovjeku. Čovjek je nešto što treba da bude prevladano (...) nadčovjek neka bude smisao zemlje.*³⁰ *Čovjek je uže, pričvršćeno između životinje i nadčovjeka – uže iznad bezdna.*³¹ Dotadašnji čovjek je srušen i više nije apsolutni cilj čovječanstva, više ne postoji čežnja da se dosegne taj stupanj. Nadčovjek je sada jedini ideal. U liku sustvaraoca krije se čovjek koji svojim djelovanjem za ostatak društva pomiče granice, ruši dotadašnje vrijednosti i utire novi put. Stanje čovjeka je prevladano jer ljudi više nisu pasivni stanovnici Zemlje vođeni Silom, već aktivni sudionici stvaranja. Nadčovjek je zadobio lice radnika.

Svojevrsna dopuna osnovne misli spomenute pjesme nalazi se u *Zapad sunca*. Forma dijaloga implicira znatiželju lirskog subjekta i želju za spoznajom onoga što je iznad njega; tako se lirski subjekt obraća zvijezdi – Suncu koje tone:

Srce šuti - - tone zvijezda sveta
Ko da mrije mrtvac dragi (...) ³²

Vidljiva je razlika dvaju gledišta: ne samo da su prostorno sukobljeni (Zemlja – Nebo) nego se kroz dijalog otkriva zanesenost subjekta nebeskim i svemirskim prostranstvom, daljinama i svjetlom te razočaranost Sunca u ljudsku prirodu i mehanizme ljudskog društva; subjekt vidi da:

(...) Kroz prirodu život diše
Tvoj plameni cjelov vrući;
(...)

Sunce ima drugu predodžbu:

A kad prodrem oblak gusti,
Rasplinem ga u etiru,
Onda vidim, gdje se puši
*Krvna ljaga u svemiru.*³³

Sunce koje nestaje bez osjećaja žalosti za svijet, ustupa mjesto nekome drugome; njegovo nestajanje naglašava ideju "vječitu i čistu"³⁴: svijet može biti spašen rukom radnika.

³⁰ F. NIETZSCHE, 1991, 9.

³¹ F. NIETZSCHE, 1991, 11.

³² S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 62.

³³ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 63.

³⁴ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 67.

Pjesma *Zapad sunca* dodatno realizira sliku danu u *Radniku*: kao što radnik svojom mukom "krsti" svijet, tako sada "rastjerava tamu od oblaka" prepuštajući se "ljudstvu"; kompleks fizičke žrtve pretvoren je u misaonu žrtvu za čovječanstvo. Zvijezda je potonula, ostao je pojedinac, ne više samo radnik, već radnik-pjesnik:

A iz tvoga groba
Rodit će se drugo sunce novo;
Tvoja žrtva - stvaralačko slovo -
Dizati će novo doba.³⁵

Radnik-pjesnik nastavlja misaonu liniju borbe za čovječanstvo i boljitak, ali njegovo oruđe se materijalizira, zapisuje i tako uspješnije prenosi cijelom društvu. Sunce koje simbolično nestaje najavljuje kaos novoga vremena u kojem čovjekova sposobnost ima vodeću ulogu; radnik-pjesnik figura je u koju svijet polaže nadu:

Tako i ti, komu žarka krvca
Grije košto božja zraka,
Rastjeravaj tamu od oblaka,
Podaj ljudstvu svoga srca!³⁶

Važno je upozoriti kako se u *Zapadu sunca* već nazire misao o proročkoj ulozi pjesnika, upravo kroz najavu njegovog budućeg dijaloga s narodom. Kao što je primijetio Češko: *Zapad sunca (...) je strukturni dramatični sudar jercijela ova zbirka (Izabrane pjesme, op. a.) zapravo je pjesnikovo dramsko bavljenje onim po javljanju prvotnim, sebi od početka nametnutim – kolektivističkim poslanjem.*³⁷

3. Pjesnik-radnik i pjesnik-prorok

Ideju pjesnika kao radnika za dobrobit čovječanstva naznačio je William Wordsworth u revolucionarnom *Predgovoru Lirskim baladama* gdje kaže da je pjesnik (...) *čovjek koji se više nego drugi raduje dahu života u sebi, ushićen što u neprekidnom kretanju svemira zapaža slična htijenja i strasti, neprekidno gonjen da ih stvara ondje gdje oni ne postoje (...).*³⁸ *On čovjeka i stvar i što ga okružuje promatra kao nešto što je povezano uzajamnim djelovanjem i*

³⁵ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 66.

³⁶ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 66.

³⁷ A. ČESKO, 2009, 43.

³⁸ W. WORDSWORTH prema M. BEKER, 1979, 281.

*protudjelovanjem (...). Pjesnici ne pišu samo za pjesnike, nego za ljude (...).*³⁹ Wordsworth ističe posebnu ulogu što je pjesnici imaju u društvu, no unosi i novu spoznaju o usmjerenosti pjesničkog rada na obične ljude. Pjesnički rad nema svrhu ako se zatvori u uski krug, već tendira (i trebao bi tendirati) k razbijanju granica i dopiranjima do mase. U kontekstu suprotstavljanja mase i individualca (Nadžovjeka) pjesnički rad postaje oruđe napretka.

Navedeno uočavamo i u Kranjčevića koji, osim pjesnika-radnika, stvara i pjesnika-proroka kojeg će razviti u pjesmama *Zadnji Adam* i *Mojsije*. Koncept pjesnika-proroka dodatno je pojasnio Percy B. Shelley u *Obrani poezije*; on naglašava kako pjesnici više nisu puki stvaraoči već (...) *začetnici zakona, osnivači civiliziranog društva, pronalazači umjetnosti života, učitelji (...)* *Pjesnici (...)* su nazvani zakonodavcima ili prorocima: *pjesnik u biti sadrži i ujedinjuje obje te karakteristike.*⁴⁰ Koncept pjesnika-proroka poznat je i prije razdoblja engleskog romantizma. Pojam proroka potječe iz judaističko-kršćanske tradicije i predaje; Vogel naglašava kako termin asocira na starozavjetne vođe poput Abrahama, Mojsija, Noe i Izaije, no može se proširiti i na Nostradamusa, mistika iz 16. stoljeća koji je vjerovao da može predvidjeti događaje iz budućnosti. Prema suvremenoj definiciji, prorok je osoba koja preko božanske inspiracije objavljuje božanski nadahnute poruke. Sam termin potječe od hebrejske riječi Navi, a može značiti ključati, kipjeti, objaviti (...).⁴¹ Vidljiv je pomak k složenijem razumijevanju pojma Nadžovjeka; od radnika se razvija do statusa sustvaraoca, da bi se uspeo na razinu proroka, onoga koji ima moć donositi nove zakone razbijajući stare.

Pjesma *Zadnji Adam* prikazuje apokaliptičnu sliku svijeta u kojoj je Edenski, Prvi čovjek iznenada ostao zadnji. Iz samog početka nazire se propadanje samog Boga:

*Mru bozi - košto magla vrh pučine,
Mru - košto sanja u prozorje mre,
Mru - košto svijest na smrti gine
I s njome ljudske tlapnje sve!*⁴²

Adam gotovo kao da zatvara krug čovjekove egzistencije na zemlji: jednom je čovjeku dan Raj, no ljudskom (Adamovom!) znatiželjnošću uzrokovana je *bесmislена tragedija povijesti*⁴³ – čovjek je naglo ostao bez Dara,

³⁹ W. WORDSWORTH prema M. BEKER, 1979, 283-284.

⁴⁰ PERCY B. SHELLEY prema M. BEKER, 1979, 308-309.

⁴¹ Usp. J. VOGEL, 2006, 16.

⁴² S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 130.

⁴³ I. FRANGEŠ, 2006, 18.

da bi se u spomenutoj pjesmi naznačio kraj ljudske civilizacije, kojoj svjedoči Adam, ovaj put kao Zadnji. On ponovno sam nosi usud. Nije li onda zanimljivo da je on nakon svega uspio samo upisati upitnik u led koji počinje prekrivati Zemlju? Zar u čitavom trajanju nije bilo vrednije poruke upisati? Da bi se pokušalo odgovoriti na ovo pitanje, usporedit će se Adama s Mojsijem.

Oba biblijska lika odgovaraju konceptu Nadčovjeka⁴⁴, oba posreduju između Boga i ljudi, sustvaraoci su, a što je u ovom kontekstu najvažnije, oba postavljaju pitanje. Već u tom svojevrsnom upitniku naziru se i razlike: Mojsije se ohrabrio pitati, dok je Adam samovoljno prekoračio granice Raja da bi na samrti, kada je Sugovornik odsutan, upisao upitnik. Miščin objašnjava: *Upitnik koji Mojsije nosi pred Boga upravo je isti onaj upitnik koji nalazimo pored odra mrtvog Adama. U pogledu onotloške strukture Adam i Mojsije isti su: jedan i drugi nastoje oko rasvjetljavanja temeljnih elemenata strukture egzistencije.*⁴⁵

Oba proroka stradavaju upravo zbog svojih težnji i pitanja pokušavajući prodrijeti u ljudima zabranjenu sferu, tako da oba lika žive Kranjčevićev refren:

I tebi baš, što goriš plamenom
Od ideala silnih, vječitih,
Ta sjajna vatra crna bit će smrt,
Mrijeti ti ćeš, kada počneš sam
U ideale svoje sumnjati.⁴⁶

Međutim, ne smije se zapasti u zabludu kako su njihova nastojanja i žrtve pogreška oholih nezahvalnika; naprotiv, Adamova pobuna protiv Raja kao sfere u kojoj će Čovjeku biti omogućeno sve, ali u kojoj će biti pod kontrolom Boga otvorila je put spoznaje; Adam je, kao Prometej vatru, ljudima donio moć spoznaje i rasuđivanja, on je ljude koji su *živeli pipajući i bez reda, bez ikakve misli, izveo na svetost kulture i znanja, naučio ih da žive u društvu, dakle stvorio im sopstveno, nezavisno od bogova mjesto na Zemlji.*⁴⁷ Donio je dobro čitavoj civilizaciji bez da se upitao: *Ne bojiš li se kazne kojom se kažnjava potpaljivač?*⁴⁸ Adam je onaj koji je svrgnuo pozornost s Boga na pojedinca, a nazvati ga grešnikom i bezbožnikom pretjerana je tvrdnja: *Nije bezbožan onaj ko odbacuje bogove koje priznaje opšte mnjenje, nego onaj ko priznaje takve bogove kakvim ih vidi opšte mnjenje.*⁴⁹ Ne treba ga promatrati ni kao čovjeka

⁴⁴ Doista, našao sam da je i najveći čovjek još – i najviše ljudski!; F. NIETZSCHE, 1991, 82.

⁴⁵ D. MIŠČIN, 2004, 180.

⁴⁶ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 90.

⁴⁷ M. JANION, 1976, 43.

⁴⁸ F. NIETZSCHE, 1991, 8.

⁴⁹ M. JANION, 1976, 44.

za sebe, već kao predstavnika civilizacije koja se mora individualizirati – kao Prometej za Nietzschea, i Adam je kao Dionis, *bog koji na sebi oseća patnju individuacije* (isto, 45). Onaj je kojega se prezire jer razbija *njihove ploče vrijednosti*.⁵⁰ No, Nietzsche odmah zatim objašnjava kako jedino stvaralac ima tu snagu.⁵¹

Mojsije se u dijalogu usuđuje Boga tražiti žrtvu – on mijenja poredak stvari zadanih Edenom. Kao genijalni, ali neshvaćeni vođa (*narod uopće nije dorastao razini problematike koja obilježava odnos Mojsija i njegova Boga*⁵²) pokušava narod vratiti u Hanaan (Eden), ne vjerujući da je on za njih zauvijek izgubljen te na taj način pokušava djelomično otkupiti Adamovu pogrešku⁵³ (iako je upitno nazvati Adamov čin pogreškom). Mojsije im proročki najavljuje Novu zemlju:

"(...) obećani rajski Hanaan,
Kud teče mlijeko i slađani med!"⁵⁴

Prorok je u službi čovječanstva, on je usmjeren na rad za opće dobro. Sukladno tomu, očekuje odziv, reakciju i odgovor na svoj poziv ili pitanje. To je ispunjenje sintagmi Ja-Ja i Ja-Svijet: Nadčovjek je uvijek u paradoksalnom položaju – mora se okrenuti sebi da bi spoznao svoj položaj, ali istodobno čitav svoj život daje za druge. Istodobno, od svijeta je udaljen svojom sudbinom i zadaćom koja mu je poslanje. Janion primjećuje da *mnogo puta saznajemo da Prometej mora da trpi neizrecivo zbog svog prijateljstva prema smrtnima*.⁵⁵ Na tragu te misli, prorok-pjesnik se može usporediti s Prometejem - kao što je Prometej čovječanstvu donio vatru i osvijestio ih za život u kulturi i znanju, tako je i prorok osvijestio čovječanstvo za život neovisno o bogovima.

4. Kranjčević i Blake

Vrlo slično Kranjčeviću, premda vremenski ranije, stvara William Blake. Stvarajući koncepte *poet-prophet*, *poet-Bard* i *poet-creator* Blake smatra da čovječanstvo neprestano balansira između dvaju stanja: stanja Nevinosti i stanja Iskustva, *nazivajući ih suprotnim stanjima duše*.⁵⁶ Kako će biti objašnjeno u

⁵⁰ F. NIETZSCHE, 1991, 18.

⁵¹ Usp. F. NIETZSCHE, 1991, 18.

⁵² D. MIŠČIN, 2004, 222.

⁵³ Usp. I. FRANGEŠ, 2008, 18.

⁵⁴ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 90-91.

⁵⁵ M. JANION, 1976, 42.

⁵⁶ H. BLOOM, 1971, 97. (*the two contrary states of the human soul*) (slobodan prijevod A. V.)

nastavku, nevinost i iskustvo supostoje u čovjeku i neraskidivo su povezani. Iluzija Nevinosti nije dostatna za spoznaju, ali je nužna da se čovječanstvo otisne na put traganja izvan granica Edena. Stanje Iskustva stoga nastupa kada se sve mogućnosti Nevinosti proglase nedovoljnima.

Blakeov *poet-prophet* doživljava metamorfozu; prelazeći iz stanja Nevinosti (Edena) u stanje Iskustva, on zadobiva znanje potrebno da spasi civilizaciju od ništavila. Međutim, prijelaz u stanje Iskustva omogućio mu je da se istakne među ljudima, da čuje glas iz Edena i da poziva na iskonsko jedinstvo.

Uvodne pjesme u zbirke *Songs of Innocence* i *Songs of Experience* tematski i misaono ilustriraju stanja; uvodna pjesma *Pjesama nevinosti* prikazuje pjesnika kao frulaša u pastoralnom pejzažu. Cijela atmosfera pjesme ispjevana je u optimističnom doživljaju nevinosti, čistoće i suglasja s prirodom. Osim pjesnika, unutar pjesme uvodi se još jedan lik snažne metaforične konotacije – dijete na oblaku koje implicira lik Krista. Dijete kao simbol je naivno i ranjivo pred svijetom iskustva, ali u isto vrijeme i superiorno u svojoj jednostavnosti. Kako objašnjava Frye, *u toj dobi sreća nije utemeljena na zakonu i razlogu, nego na ljubavi, zaštiti i miru.*⁵⁷ Osim simboličkog značenja, dijete ima još jednu važnu funkciju u pjesmi – ono od pjesnika traži:

Piper sit thee down and write
In a book that all may read (...) ⁵⁸

Dijete zahtijeva zapisivanje – materijalizaciju poruke. U tom se već nazire buduća proročka uloga samog pjesnika jer će on pisati u knjigu iz koje svi mogu čitati.

Sličan motiv stvaralaštva spomenut je u pjesmi *Zapad sunca*; moguće je onda prethodno spomenut model dijelom primijeniti i na Blakeov opus – oba pjesnika grade čitav niz uloga iznimnog pojedinca preko motiva stvaranja. Primjetno je također kako obojica postupno usložnjavaju put kojim se pojedinac kreće; radnik u Kranjčevića odgovarao bi Blakeovom pastiru, pjesnik-radnik (i pjesnik-prorok) odgovarao bi Bardu. Iznimni pojedinci u obojice pjesnika evoluiraju na kretanju između stvaranja, smrti i uskrsnuća.

U uvodnoj pjesmi *Pjesama iskustva* cjelokupan registar se mijenja – locus amoenus zamijenjen je locus horridusom: pjesnik – prorok (Bard) ima moć i snagu da zove Zemlju i posrnule da ponovno hodaju *među drevnim*

⁵⁷ N. FRYE, 1967, 236.

⁵⁸ W. BLAKE, 2000, 18.

*stablina*⁵⁹. Međutim, pjesnik-prorok nije zaboravio nekadašnje jedinstvo Edena koje mu u fazi Iskustva služi kao inspiracija. *Pjesme iskustva* složenije su i svojom strukturom; uvodnom pjesmom predstavljena su dva glasa; Bardovim pozivima odgovara Zemlja.⁶⁰ Dva glasa u *Pjesmama iskustva* aludiraju na put koji je prijeđen.

Uporaba dijaloške forme u Blakea slična je onoj u Kranjčevićevoj pjesmi *Mojsije* u kojoj je dijalog Mojsija i Boga dramatisiran do vrhunca ritmom pitanja i odgovora. U njoj se realizira proročka uloga pojedinca – prvi se put pojedinac sukobljava sa Silom upitom koji nije nijem, već artikuliran i materijaliziran. Njihov dijalog vodi do konačne katastrofalne spoznaje za oba – sumnja i spoznanje Nadčovjeka vode ih u smrt. Dijaloška forma korištena je i u pjesmi *Zapad sunca*, no primjetna je važna razlika u glasovima: u Blakea nema suprotstavljanja Neba i Zemlje – Bard ne diže pogled prema Nebu. Nedostatak prostornog sukobljavanja iz *Zapada sunca* razumljivo je ako se sagleda poruka *Pjesama Iskustva* – Bard više nije frulaš, već čovjek obdaren snagom iskustva koje mu pomaže da se zapita nad sudbinom čovječanstva te da djeluje. Opet iznova, stanje čovjeka je napušteno, Nebo nije ideal kojem se stremiti, Nadčovjek je sposoban uobličiti pitanje te ga postaviti onom čovječanstvu za koje je odgovoran. Štoviše, u fazi Iskustva čovječanstvu je dana mogućnost postavljanja pitanja; snagom spoznaje civilizacija je spašena od slijepog tumananja po iluziji Edena kao slobode. I sam se prorok onda može upitati:

Tigre, tigre, plame jak
Što sijevaš kroz šumski mrak,
Koji vječni dlan, i kad,
Stvori taj tvoj strašni sklad?⁶¹

Suprotstavljen simbolu djeteta i Krista,⁶² tigar je snažan, nesmiljen i nemilosrdan, ali u isto vrijeme vrijedan divljenja (čitava poanta pjesme svedena

⁵⁹ H. BLOOM, 1979, 97; *among ancient trees* (slobodan prijevod A. V.)

⁶⁰ Hear the voice of the Bard! / Who Present, Past and Future sees; / Whose ears have heard / The Holy Word / That walk'd among the ancient trees;

(...)

Earth's Answer

Earth raised up her head / From the darkness dread & drear. / Her light fled, / Stony dread! / And her locks cover'd with grey despair. / "Prison'd on wat'ry shore, / Starry Jealousy does keep my den: / Cold and hoar, / Weeping o'er, / I hear the father of the ancient men." (...); W. BLAKE, 2000, 24.

⁶¹ W. BLAKE, 1996, 26.

⁶² Dijete i Krist simbolizirani su slikom janjeta; u pjesmi *Janje iz Stanja Nevinosti* Blake isto postavlja pitanje: Janje, tko to stvori tebe? / Znaš li tko to stvori tebe, / Da živiš, i hranu

je na sintagmu *fearful symmetry*). Tigar je dokaz Stvoriteljeve majstorske vještine. Iskustvom je čovječanstvo doseglo stanje u kojem spoznaje da je ista Sila stvorila Život i Smrt.⁶³

Osnovna je poruka Blakeovog pjesništva da je povratak u Eden moguć, ali jedino kroz iskustvo i spoznaju. U fazi Iskustva čovjek je ogrezao u zlo, ali mu je pružena i mogućnost spasenja. Zlo se ne shvaća više u iskonskom biblijskom smislu grijeha, već je suprotstavljeno Nevinosti kao neznanju. Zlo se tako otkriva u novom svjetlu spoznaje i prijelazne točke prema Iskustvu. U Kranjčevića isto težište ima već spomenuti ideologem rada.

Čovjek u fazi Nevinosti je Prirodan čovjek, sklon brutalnostima Iskustva. Čovjek u fazi Iskustva je Čovjek imaginacije, koji stvara iza brutalnosti. Dva čovjeka (dva Boga) neprestano se izruguju jedan drugome.⁶⁴ *Pjesme iskustva* satiriziraju stanje nevinosti. One prikazuju mesarski nož koji čeka još nesvjesno janje.⁶⁵ Također, *Pjesme nevinosti* satiriziraju stanje iskustva i pritom njihov kontrast čini satiru još snažnijom.⁶⁶

Prorok-pjesnik u Blakea je svjestan sebe iz doba Nevinosti kada je tek dobivao uputu o pisanju knjige iz koje će svi čitati. Sada, u stanju Iskustva, on napokon ima mogućnost svima predstaviti i prikazati svoju knjigu. Sličnost je vidljiva u Kranjčevićevom *Mojsiju*: Mojsije može narodu ponuditi novu budućnost i otrgnuti ih od ništavne sudbine. I Blakeov i Kranjčevićev Nadčovjek možda gube ako se u obzir uzme da Zemlja iz Blakeove pjesme ogorčeno odgovara i u pitanje dovodi mogućnost spasa, a Mojsiju narod okreće leđa, no važna promjena je spoznanje Nadčovjeka kao novog ideala; stvaralačka snaga uzdignuta je iznad zemaljske propasti. Koncept vječnog povratka u Blakea dostigao je svoju puninu: stvaralačko slovo uvijek iznova nudi poruku i pouku svima koji su voljni čitati; prorokovo djelo je ahistorijsko. Ideju vječnog povratka moguće je pratiti i u Kranjčevića – *Zapad sunca* najavio je propast Vječne zvijezde i uspon čovjeka, *Zadnji Adam* prikazao je moć i revolucionarnu snagu čovjeka te je otvorio mogućnost ljudskog ispunjenja daleko od bogova, prikazujući taj iskorak apokaliptično (uništenje koje treba potaknuti novo rađanje). *Mojsije* je označio vrhunac – Bog je konačno svrgnut s pijedestala, a Nadčovjek se uzdignuo kao kohezivna snaga novog doba.

dade / Uz potok ti, sred livade; / Tko ti daje to odijelo, / Ruho meko, sjajno, bijelo, / I glas takav, nježan tako / Da veseli polje svako? / Janje, tko to stvori tebe? / Znaš li tko to stvori tebe? (...); W. BLAKE, 1996, 25.

⁶³ *Janje i Tigar* su tzv. *matched poems.*; H. BLOOM, 1971, 35.

⁶⁴ Usp. H. BLOOM, 1971, 100.

⁶⁵ Usp. N. FRYE, 1967, 237.

⁶⁶ Usp. N. FRYE, 1967, 237.

Važno je napomenuti pri razmatranju poveznica između Blakea i Kranjčevića da oba preuzimaju biblijske (arhetipske) motive i teme, no ne ostaju na pukom kopiranju, već stvaraju svoje vlastite mitopoetike.⁶⁷

Prije ispunjenja želje Bog će se prisjetiti onog početka s Adamom i Mojsiju priznati pogrešku: umjesto da je uništio ljudski rod, samo je skratio životni vijek, a ostavio:

(...) mu plamen iz neba
Ko zapretani žar pod pepelom (...) ⁶⁸

Bog je priznao pogrešku – čovjeku je dao mogućnost stvaranja (dodatno se konkretizira slika genijalnog pjesnika-proroka⁶⁹). Nije li time označen i početak propasti Boga?

Mojsije uspijeva od Boga dobiti uslišenje, ali pod cijenu obostrane smrti: Mojsija je usmrtila sumnja, a Boga spoznanje Nadčovjeka: *Bog je mrtav; od svoje je samilosti prema ljudima umro Bog.*⁷⁰

Kao Mojsije, *pjesnik sebe smješta između Boga i ljudi.*⁷¹ No, ako su bogovi *samo pjesničke metafore, pjesnička prisvajanja*⁷², zar ne ostaje samo Nadčovjek? Tako se krug opet zatvara kod Adama. I na samrti Adam je "buntovnik", "tužitelj svemira", zadnji predstavnik "prkosećeg ljudstva".

Ako pjesmu sagledamo isključivo kao propast zadnjeg čovjeka (cijelog čovječanstva), nema trijumfa. Genij je mrtav, a pitanje upisano u ledu nikada ne će biti izrečeno i materijalizirano kroz govor. No, ako obratimo pozornost na motiv oborenog križa, može se ponuditi drugačiji zaključak – čovjek je ipak trijumfirao nad rutinom i pravilima, metaforički je svrgnuo Boga, lišio ga svijeta. Upitnik u ledu je samo preoblikovano Mojsijevo pitanje: ovaj put to nije pitanje o Bogu i njegovoj veličini, već pitanje o odsutnosti Boga: *Zadnjeg Adama na ledenom odru izručuje cjelokupnu stvarnost, sam bitak ništavilu besmislene kaotične kataklizme, poput pitanja bez odgovora na svaku od razina; na upit o smislu odsutnosti Boga, pitanje o smislu Adama i ljudskosti i konačno – na pitanje o smislu bitka. Adamov upitnik zahvaća sve tri razine i ostaje im konačna poruka.*⁷³

⁶⁷ *Moram stvoriti sustav ili biti zarobljen sustavom kojeg drugog Čovjeka.* W. BLAKE, 1996, 27.

⁶⁸ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 89.

⁶⁹ *Tragika je Kranjčevićeva što je on svjestan svog proročkog položaja u našem balkanskom mraku i što istovremeno sumnja u svoje poslanje i pozvanje.*; M. DORKIN, 1998, 48-49.

⁷⁰ F. NIETZSCHE, 1991, 80.

⁷¹ I. KRTALIĆ, 1979, 93.

⁷² F. NIETZSCHE, 1991, 114.

⁷³ D. MIŠČIN, 2004, 222.

Na taj je način Adam i na samrti prorok koji ponovno navješćuje novi svijet, mogućnost novog ostvarenja:

Bez glasna traga, dokle opet dođe
*Nov kaos mutni do – drugog izdanja!*⁷⁴

Ili kao što Nietzsche formulira slično: *Mora čovjek u sebi nositi kaos, da bi mogao roditi treperavu zvijezdu. I kažem vam: u vama još postoji kaos.*⁷⁵ Kranjčević tu izriče paradoksalnu misao o kaosu u starom svijetu koji neminovno stvara novi i bolji svijet. Isto je izrekao Blake kroz koncepte Nevinosti i Iskustva.

Kako bi se zatvorio krug, nakon smrti neupitno dolazi uskrsnuće, no ne ono biblijskog smisla. Ako je moguće uskrsnuće po ljudskim načelima, onda ga Kranjčević prikazuje u pjesmi *Resurrectio*. Ovaj put uz biblijske konotacije upliće i one svjetovnoga tipa, referirajući se na tadašnju društveno-povijesnu situaciju. Gradeći pjesmu na motivu Francuske revolucije, on ponovno u kontekst uvodi pojedinca i suprotstavlja ga masi:

Stresla su se silna rebra; neko pada, neko kleca,
Vrh gomile stoji samo jedan čovjek na lik sveca.

Niti kleca niti pada, već *granitna kao stijena*⁷⁶Stoji velik usred grada od olova
ražarena.⁷⁷

Neotkrivena identiteta tijekom pjesme, pojedinac za sobom vodi gomilu koja u trenutcima kaosa (ponovni sukobi i krvavi obračuni⁷⁸), slično kao narod u *Mojsiju*, treba vođu. Naravno, u Kranjčevića masa nije nikada individualizirana, gotovo je hajdegerovski razosobljena.⁷⁹

Tek se na kraju pjesme otkriva identitet stranca:

Gledahu mu sjajnim tragom, izdisahu lako, ti'o:
Hrist je ovo s križa sašo, sad je evo u nas bio!⁸⁰

⁷⁴ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 135.

⁷⁵ F. NIETZSCHE, 1991, 13.

⁷⁶ Sličnost sa stihovima *Radniku* – zatvaranje tematsko-motivskog kruga.

⁷⁷ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 138.

⁷⁸ Još jednom primjetno zatvaranje kruga – u *Zapadu sunca* već najavljeno:

Ta krvca je prva žrtva, / Idealu što se pali, / Med zvijezdama da bi jednom / I mi ljepše zasijali!

S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 64.

⁷⁹ D. MIŠČIN, 2004, 223.

⁸⁰ S. S. KRANJČEVIĆ, 2009, 140.

Ako je Krist izjednačen s "jadrnim plemenom Kainovim", nije li opet došlo do onog iskonskog jedinstva? Ne samo da se može pratiti izniman pojedinac, već se i uočava da se s Nadčovjekom mijenja i Bog: od strašnog suca i nedodirljivog autoriteta koji je protjerao čovječanstvo iz Edena, preko sugovornika koji priznaje pogrešku Mojsiju do bića koje se spušta do razine čovjeka i sudjeluje u revolucionarnom kaosu. Kranjčević kao da dijeli misao s Nietzscheom: (...) *ostanite vjerni zemlji i ne vjerujte onima koji vam govore o nadzemaljskim nadama!*⁸¹ To je onaj trenutak kada Blakeov poet-prophet vidi suprotna stanja duše u cjelini i harmoniji.

U svijetu kojim vlada Nadčovjek ima mjesta za Boga jedino ako se svede na razinu samog čovjeka, a pritom kao da se mijenjaju jednom utvrđena mjesta: *čovjek radnik na nebesima i Krist Bogočovjek na barikadama.*⁸²

Novi svijet kojeg je prorokovao pjesnik sada se odvija po mjerilima čovjeka, ne Boga – zakoni nametnuti odozgo odbačeni su prvim izlaskom iz Raja: *Ljepota nadčovjeka prišla mi je kao sjena. O braćo moja! Što mi je još stalo do – bogova!*⁸³ Prometej je to eksplicitnije naznačio: *Gade mi se svi bogovi jednako.*⁸⁴

Kao što je i čovječanstvo iskoračilo iz Raja, tako je i Krist premješten iz svoje standardne pozicije nedodirljivosti i klerikalne sheme.

5. Zaključak

Na temelju iznesenog može se zaključiti da je Kranjčević svoju poeziju dijelom gradio kroz određene biblijske i povijesne mitologeme, no pritom se mora kao presudno naglasiti da je tu tradicijsku podlogu dodatno obogatio pa donekle i demitologizirao.

Aspekt Kranjčevićeve poezije kojom se bavi ovaj rad nedovoljno je istražen u hrvatskoj književnoj kritici. Uz neprestana priklanjanja Kranjčeviću kao domoljubu ili vjerniku, zanemaren je kompleksan koncept iznimnog pojedinca koji je svoje određenje dobio u Nietzscheovom pojmu Nadčovjeka. Izniman pojedinac postao je Nadčovjek, titanske snage nalik onoj koja se tradicijski pripisivala jedino božanskoj sili. U trenutku kada Nadčovjek zavlada zemljom, svaki bog postaje suvišan. Slično kao i Blake, i Kranjčević mijenja identitete pojedincu-pjesniku; tako se u pjesmama pojedinac može pratiti kroz prizme radnika, genija, proroka, vođe, sugovornika i sustvaraoca.

⁸¹ F. NIETZSCHE, 1991, 10.

⁸² A. ČESKO, 2009, 43.

⁸³ F. NIETZSCHE, 1991, 77.

⁸⁴ M. JANION, 1976, 44.

Koju god ulogu pojedinac ispunjavao, on je uvijek i buntovnik i patnik – predodređen za revoluciju, ali odvojen od mase; filantrop, ali primoran neprestano mijenjati fokuse s Ja-Svijet na Ja-Ja. Svojom ulogom i snagom odvaja se od Sile jer ju počinje nadvladavati, ali se s druge strane njoj ponovno primiče kako bi posredovao između Nebesa i Zemlje. Nadčovjek (pojedinac) je gotovo oksimoronska figura: *On smješta sebe između Boga i ljudi. Poseban položaj distancira ga od čovjeka (...) Ta pozicija udaljila ga je i od Boga (...).*⁸⁵ Nadčovjek neprestano egzistira kao genij-samac naspram konformističke gomile.

Kako je primjetno iz analize pjesama, koja god shema pojedinaca bila na snazi, vidljiva je poveznica s likom pjesnika; tako je on nastavljač Božje zamisli, štovatelj kulta rada, genijalno obdaren umijećem umjetničkog stvaranja, a sve to sadržano je u ulozi proroka. Taj prorok nije Božji izaslanik, kao što objašnjava Krtalić: *Ako nas je već Biblija (...) ustavila bez objašnjenja svojih mitova, onda pjesnik tragičnom snagom probija istinu mita (...).*⁸⁶ Stoga će on objavljevati istinu imajući na umu stanje stvari te pogreške poretka. Na taj način on se približava polu buntovnika koji je uvijek neraskidivo vezan s patnikom pa Česko objašnjava kako bi se *onaj buntovnik u pjesniku dao označiti kao njegov ontologem snage, njegov jaki pol, s bijelom energetskom tektonikom, a onaj patnik, žrtva kao ontologem slaboće, slabi pol, sa sivom tektonikom Kranjčevićeve poetske energetike; njihova bi spojnica, zajednički ontološki nazivnik (i uzrok i posljedica) bila – BOL, a njihov globalni ontološki signum – SUZA.*⁸⁷

Potrebna daljnja istraživanja ovog aspekta Kranjčevićeve poezije mogla bi ići u smjeru usporedbe s radovima drugih pjesnika s kojima Kranjčević dijeli slične teme i motive (u nas Petar Preradović kao *poeta vates* ili Tin Ujević kao *poeta doctus*, ali i kao pjesnik *vasione*). Naznake pokušane su dati kroz usporedbu s engleskim pjesnikom Williamom Blakeom. Blakeov i Kranjčevićev rad dijele motivske komplekse i vrlo slično razvijaju ideje pjesnika-proroka. Model predočen na početku jednako bi se mogao primijeniti i na Blakeove zbirke *Songs of Innocence* i *Songs of Experience*. Stvaranje, smrt (revolucija) i uskrsnuće iskazani su preko pojmova Stanje Nevinosti i Stanje Iskustva koji su neraskidivo vezani u krugu stvaranja i djelovanja.

Također ne bi bilo na odmet da se kroz Kranjčevićevo pjesništvo kao jednom od točki hrvatske književnosti prikažu promjene u shvaćanju položaja

⁸⁵ I. KRTALIĆ, 1979, 113.

⁸⁶ I. KRTALIĆ, 1979, 113.

⁸⁷ A. ČESKO, 2009, 27.

pjesnika. Ovome bi se mogla dodati Dorkinova tvrdnja o *balkanskom mraku*⁸⁸ u kojem je Kranjčević stvarao, no samo kako bi se ista preispitala.

Nietzsche je preko Zaratustre izrekao kako svi pjesnici vjeruju da onaj tko načuli uši u samoći mora nešto doznati o stvarima koje su između neba i zemlje.⁸⁹ Sam Kranjčević dao je preko slučajnog zapisa pokraj jedne pjesme mogući ključ za razumijevanje cjelokupnog fenomena kojim se rad bavi: *Bože! Najveća tvoja pogreška je pjesnik, ali tu si pogrešku morao učiniti.*⁹⁰ U kontekstu ovog rada nije važno je li ova izjava patetičan uzvik u trenutku inspiracije ili pak izraz svijesti o vlastitom položaju, ali sažima bit ovog neistraženog dijela Kranjčevićeva stvaralaštva.

Na koncu, zanimljivo je što se iz zapisa da iščitati jedan dio pjesničke realnosti izvan univerzuma pjesme: pjesnik je svjestan pogreške Sile. Čitav ciklus pjesama kojim se ovaj rad bavi Kranjčević je sažeo u kratak iskaz povezujući time dvije razine i ostavljajući otvorenim pitanje na kojem je dijelu ciklusa čovječanstvo zastalo.

Literatura i izvori

- Antologija pjesništva engleskog romantizma*, preveo i uredio Luko Paljetak, Konzor, Zagreb, 1996.
- Howard M. ABRAMS – Stephen GREENBLATT, *The Norton Anthology of English Literature*, Vol. I-II, London, 2000.
- Miroslav BEKER, *Povijest književnih teorija: od antike do kraja devetnaestog stoljeća*, Zagreb, 1979.
- Harold BLOOM, *The Visionary Company: A Reading of English Romantic Poetry*, New York, 1971.
- Antun ČESKO, Disidenstvo Kranjčevićeve pjesničke misije, *Časopis za književnost i znanost*, 1/2, Dubrovnik, 2000, 453-461.
- Antun ČESKO, U sjeni velikog Kranjčevića, *Silvije Strahimir Kranjčević u našem vremenu*, Zbornik radova znanstvenog simpozija održanog u Zagrebu 29. listopada 2009. godine, Zagreb, 2009, 22-60.
- Mladen DORKIN, Silvije Strahimir Kranjčević – klasik hrvatske poezije, *Zadarska smotra*, 1/3, Zadar, 1998, 27-52.
- Ivo FRANGEŠ, Sačuvani ideali (uz devedesetu obljetnicu Kranjčevićeve smrti), *Silvije Strahimir Kranjčević u našem vremenu*, Zbornik radova znanstvenog simpozija održanog u Zagrebu 29. listopada 2009. godine, Zagreb, 2009, 15-21.

⁸⁸ M. DORKIN, 1998, 48-49.

⁸⁹ Usp. F. NIETZSCHE, 1991, 114.

⁹⁰ Zapis pronađen na marginama Kranjčevićeve neobjavljene bilježnice s pjesmama pod naslovom *Smiješno...* (izvor: Digitalizirana baština Silvija Strahimira Kranjčevića < <http://sskranjcevic.hr/uvod.ASP?PisID=1>>, 2001-2003.)

- Northrop FRYE, *Fearful Symmetry: A Study of William Blake*, Princeton, 1967.
- Danko GRLIĆ, Smisao i sudbina filozofije Friedricha Nietzschea, *Tako je govorio Zaratustra: knjiga za svakoga i ni za koga*, Zagreb, 2001, 307-360.
- Marija JANION, *Romantizam, revolucija, marksizam*, Beograd, 1976.
- Dubravko JELČIĆ, Monolitnost Kranjčevićeva pjesništva, *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980, 393-398.
- Neven JURICA, Metafizička dimenzija poezije Silvija Strahimira Kranjčevića, *Bog i hrvatska poezija XX. stoljeća*, Zagreb, 1991, 9-18.
- Silvije Strahimir KRANJČEVIĆ, *Andeo bola (poezija)*, priredili i uredili Neven Jurica i Božidar Petrač, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
- Ivan KRTALIĆ, *Silvije Strahimir Kranjčević* (monografija), Zagreb, 1979.
- Daniel MIŠČIN, Religijske teme u Kranjčevićevu opusu. Religijske teme u književnosti, Zagreb, 2001, 151-158.
- Daniel MIŠČIN, *U stih upisana metafizika: ontologija i transcendencija u djelu Silvija Strahimira Kranjčevića*, Zagreb, 2004.
- Friedrich NIETZSCHE, *Tako je govorio Zaratustra: knjiga za svakoga i ni za koga*, Naprijed, Zagreb, 1991.
- Ivan SVETIĆ, Kranjčevićevi otpori i trzaji, *Glas Istre*, XXII, Pula, 1965, 129-133.
- Drago ŠIMUNDŽA, Teološki pristup Kranjčevićevoj poeziji: u koštac s povijesnim i sudbonosnim temama, *Forum*, 66, Zagreb, 1994, 1062-1090.
- Joseph VOGEL, *Poet Prophets: Blake & Wordsworth*, New York, 2006.
- Lada ŽIGO, Raskošan esej, *Vijenac*, 277, Zagreb, 2004, 7.

<http://sskranjcevic.hr/uvod.ASP?PisID=1>>, 2001-2003., posjećeno 14. listopada 2011.

TOPOS OF UNIQUE INDIVIDUALITY IN THE POETRY OF SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ

Summary

Previous analyses of Kranjčević's poetry, except for the study by Antun Česko, mostly emphasized the political, social and personal turmoils of the poet himself, which were then used as a starting point for the examination of his poetic works. This paper, however, strives to highlight one part of Kranjčević's poetic creation which has remained under-researched in Croatia literary history and criticism. So the constant accentuation of Kranjčević as a patriot or believer has ignored the complex and challenging concept of exceptional individuals, who gained definition through Nietzsche's 'Superman'.

Kranjčević has also been rarely associated with other Croatian or European writers. In this paper his creative work is compared with that of William Blake, although in a preceding time. Special attention is dedicated to the series of motifs of the two poets because they built their own complex mythopoetry on similar motifs.

Keywords: Übermensch, poet-worker, poet-seer, motifs, mythopoetics